

UPPSALA UNIVERSITET
Institutionen för nordiska språk
Emil Paulsrud
emil.paulsrud@gmail.com

Svenska språket/Nordiska språk C, VT2012
C-uppsats

Ungdomars dialekt i Mora

Dialektutjämning och regionalisering på 2010-talet

Sammandrag

Den traditionella dialekten i Mora används idag i allt mindre utsträckning, framförallt hos unga. På vilket sätt talar då ungdomar i Mora idag? Den här uppsatsen undersöker dialekten hos åtta Mora-ungdomar. Jag analyserar vilka språkliga drag som lever kvar och vilka som är nya i dialekten. Vidare undersöker jag hur de utomspråkliga variablerna kön, geografi och socialt nätverk påverkar informanternas dialektanvändning. Jag tittar också på hur informanterna själva ser på dialekten.

Undersökningen visar att dialekten har genomgått en stor förändring. De äldre dialektdrag som lever kvar idag är mindre lokala utan har istället förankring i en större region. Framförallt är språkmelodin det som placerar ungdomarna i ett dalskt dialektområde, vilket också är de drag som de själva uppfattar som mest typisk för dialekten. De fonologiska och morfologiska dragen som undersöks i uppsatsen är främst regionala men kan ha en viss lokal prägel. De nya dragen öppet *ö* och öppet *ä* förekommer också hos flera av informanterna.

Som tidigare forskning har visat är det också i denna undersökning generellt killarna som använder flest dialektala drag och tjejerna som använder mest standard. Tjejerna är också de som har annammat de nya dragen i högst grad. Kön var också den utomspråkliga variabel som gav mest och tydligast utslag på dialektanvändningen. Hos tjejerna var det också tydligt att de som kom ifrån en by utanför Mora var mer dialektala än de som kom från centralorten.

Innehåll

1 Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställningar.....	4
1.2 Forskningsbakgrund.....	4
1.2.1 Traditionell dialekt.....	4
1.2.2 Dialekt och standard.....	5
1.2.3 Dialekt i förändring.....	5
2 Material och metod.....	6
3 Resultat.....	7
3.1 Traditionella drag.....	8
3.1.1 Prosodiska drag.....	8
3.1.2 Fonologiska drag.....	9
3.1.3 Morfologiska drag.....	10
3.1.4 Övriga drag.....	10
3.2 Nya drag.....	11
3.3 Utomspråkliga variabler.....	11
3.3.1 Kön.....	11
3.3.2 Geografi.....	12
3.3.3 Socialt nätverk.....	13
3.4 Individnivå.....	14
3.4.1 Johanna.....	16
3.4.2 Daniel.....	17
3.4.3 Elin.....	17
3.5 Informanternas syn på dialekten i Mora.....	18
4 Sammanfattande diskussion.....	19
Referenser.....	22

1 Inledning

När dialekter först började studeras var syftet uttalat att försöka hitta de äldsta och mest genuina dialekterna (Chambers & Trudgill 1998:47). Men då talare av den gamla dialekten numer är så väldigt få, finns det skäl att anta ett annat fokus. I och med att tidigare forskning till stor del ägnat sig åt ett äldre språkstadium finns det mycket som är utforskat om dagens dialekttalare. Jag som har växt upp i Mora har ett förhållande till den traditionella dialekten men det har aldrig varit en betydande del av hur jag själv talar till vardags.

Med förhoppningen att få svar på mina frågor om hur språket i Mora ser ut i dag har jag genomfört intervjuer med åtta gymnasieungdomar. Det är dessa ungdomar och deras dialekt som den här uppsatsen handlar om.

1.1 Syfte och frågeställningar

Jag har som syfte att undersöka språket i Mora med fokus på vad som utmärker dialekten på orten idag. Det finns ett antal frågeställningar som tas upp i denna uppsats:

- Finns det några språkliga drag kvar från den traditionella dialekten?
- Finns det några nya drag i dagens varietet?
- Hur påverkar utomspråkliga variabler användningen av dialekt?
- Vilken syn har ungdomarna på dialekten i Mora?

1.2 Forskningsbakgrund

I denna del går jag igenom relevant forskningsbakgrund för min undersökning. Jag presenterar först de traditionella dialekterna i Övre Dalarna. Därefter går jag igenom hur jag valt att använda begreppet dialekt och standard i den här uppsatsen. Under rubriken *dialekt i förändring* tittar jag närmare på hur dialekterna utjämnas.

1.2.1 Traditionell dialekt

De traditionella dialekterna i Övre Dalarna är väl dokumenterade, särskilt av Lars Levander som arbetade under 1920-talet med att beskriva dalmålen vilket han gör i volymerna *Dalmålet I* och *II* (1928). Man kan generellt dela upp dialekterna i Dalarna i tre dialektområden: Dalabergslagsmål i södra Dalarna, de egentliga dalmålen i centrala Dalarna samt ett område i norr, som räknas som ett norskt dialektområde (Helgander 1996:30). Området Övre Dalarna sträcker sig från Gagnef, Floda och Leksand i söder till Älvdalen i nordväst (ibid. 29, karta).

Dessa dialekter har varit av särskilt intresse i många studier av flera anledningar, exempelvis på grund av bidialektismen som kännetecknar området, och som innebär att man växlar mellan en traditionell dialekt och ett mer rikspråkligt tal. Detta har talarna själva ofta betecknat själv som att antingen tala dalska eller svenska (Helgander 1999:283). Den här typen av kodväxling skiljer ut dalmålstalarna från dala-bergslagsmålstalarna som inte växlar mellan två skiljda språkarter (Helgander 1999:283). Vidare är dialekterna i Övre Dalarna också uppmärksammade för den utpräglade dialektsplittringen som är speciell för området. Den har varit så pass omfattande att "dalkarlens tal så gott som undantagslöst röjer ej blott hans hemsöcken utan även hans hemby" (Levander 1928:257).

1.2.2 Dialekt och standard

Att definiera vad som är dialekt och inte kan tyckas vara en ganska enkel uppgift. De flesta av oss har nog en uppfattning av vad dialekt är. Men vår idé om vad som är dialekt och inte kan skilja sig åt ganska mycket. Inom nordistiken pågår en diskussion om vad man ska lägga in i begreppet dialekt. Margareta Svahn belyser detta i sin artikel ”Dialektbegreppet: ett diskussionsinlägg” och menar att en diskussion om hur dialektbegreppet ska definieras är av vikt för hur ämnet behandlas (Svahn 2003). Traditionellt inom nordistiken har man förbehållit begreppet dialekt åt de äldsta och mest genuina språkvarianterna (Bruce 2010:16).

För det som denna uppsats främst handlar om används begreppet dialekt också för att benämna *dagens dialekt* eller *regional dialekt*. En vidgad användning av dialektbegreppet är nödvändig för att beskriva den utjämnade dialekt som uppstår i frånvaro av de traditionella dialekterna, och innefattar det faktum att dialekterna blir mer och mer regionaliserade (Thelander 1996:172). För användningen av begreppet dialekt ansluter jag mig därmed till Peter Auer (2005) som menar att termen ska användas i vidare bemärkelse och definierar den som att:

[...]‘dialekt’ will not be restricted to the ‘base dialects’, i.e. the most ancient, rural, conservative dialects, but will be used such as to include regional and urban varieties with a larger geographical reach as well. (Auer 2005:7-8)

I och med den förändring av dialekterna som skett mot att bli mer utjämnade och regionala bör också dessa varianter inkluderas i begreppet dialekt. Likt Grönberg (2004:29) väljer jag att använda *traditionell dialekt* för att beskriva den äldre dialekten (Auers 'base dialects'), som idag generellt inte talas av den yngre generationen.

Vidare används begreppet standardspråk som en motpol mot det dialektala. Standardspråket kan ses som ett konstruerat ordboksspråk eller en variant som inte avslöjar var man kommer ifrån och förknippas idag med en slags ”norm” (Auer 2005:8).

1.2.3 Dialekt i förändring

Som nämndes i inledningen handlar denna uppsats om dialektens utjämning och förändring. Hinskens, Auer & Kerswill (2005) menar att dialektutjämningen gör dels att den individuella dialekten blir mer homogen och dels att skillnaden mellan olika dialekter minskar (2005:11).

Dialekterna i Övre Dalarna, inräknat Mora, har också genomgått en mycket stor förändring, utjämning eller till och med upplösning. På 1980-talet genomförde Helgander enkätundersökningar som visade en kraftig minskning av antalet dalmålstalare i Övre Dalarna. Detta visade sig bland annat särskilt i Mora där endast 6% av den då yngre generationen (7-8 åringar) aktivt kunde tala dalmål i jämförelse med deras föräldrar där siffran var 65% (Helgander 1996:100). Den stora skillnaden i andelen måltalande är alltså mellan den då yngre generationen och deras föräldrar. Helgander pekar på att den ökade mobiliteten hos befolkningen i Övre Dalarna och försvagningen av de starka sociala nätverken har gjort att dialekten har förändrats mycket snabbt (Helgander 1996). När de sociala kontaktfälten vidgas och människor med olika bakgrund möts blir de gamla målen inte längre gångbara då kommunikationen av nödvändighet behöver ske på ett gemensamt språk (1999:320).

Flera av informanterna i min undersökning berättar om en situation där de själva inte har växt upp med Mora-målet. Ingen av dem talar aktivt Mora-mål och detta stämmer således överens med tidigare gjorda undersökningar. Informanten Sara illustrerar hur situationen är i Mora bland måltalande:

Folk som pratar mål pratar mål med andra som pratar mål. Och sen klagar folk på att det håller på att dö ut, men det är ju för att de inte pratar med någon annan.

Dialekterna genomgår och har genomgått en stor förändring. Dialekten hos ungdomarna i Mora skiljer sig idag mycket från hur man traditionellt har talat på orten. Som i andra dialekter har de mer lokala traditionella dragen ersatts med standardspråkliga drag medan de drag som överlever också finns i närliggande dialekter i ett regionalt område (Thelander 1996:172).

2 Material och metod

Materialet består av inspelade intervjuer gjorda med åtta gymnasieelever i åldrarna 17 till 19 år från Mora. Av dessa är fyra killar och fyra tjejer för att därmed ha en balanserad könsfördelning. Därtill har jag eftersträvat en geografisk spridning mellan informanter från centralorten Mora och de kringliggande byarna. En sådan uppdelning gjordes även av Helgander som fann att dalmålen levde starkare ute i byarna än i centralorten också bland ungdomar (1999:296). En jämn geografisk spridning lyckades dock inte uppnås på grund av svårigheter att hitta informanter. Nedan följer en uppställning av informanterna sorterat på kön och geografi samt alfabetiskt inom kategorierna. Alla informanter har givits ett fingerat namn.

Tabell 1. Informanter.

Namn	Kön	Geografi	Ålder	Studerar
Niklas	Kille	By	17	Sam-Ekonomi
Daniel	Kille	Centralort	19	Sam
Erik	Kille	Centralort	18	Sam-Ekonomi
Fredrik	Kille	Centralort	17	Sam-Ekonomi
Elin	Tjej	By	18	Sam-Ekonomi
Sara	Tjej	By	19	Sam
Johanna	Tjej	Centralort	18	Sam
Therese	Tjej	Centralort	18	Sam-Ekonomi

För att undersöka dagens dialekt och den förändring som pågår har flera forskare tidigare påpekat att det är lämpligt att undersöka just ungdomars språk (Grönberg 2004:19; Svahn & Nilsson manuskript 2012), samt att kunskap om hur unga talar är viktigt för att göra förutsägelser om framtida språkbruk.

Jag kontaktade en gymnasieskola i Mora för att med hjälp av lärare vid samhällsvetenskapliga institutionen hitta elever som var intresserade att ställa upp på intervju. Kriteriet för urvalet var att eleverna skulle komma från samma program för att därmed inte ha ett material där programtyp skulle kunna påverka resultatet. Det samhällsvetenskapliga programmet valdes med förhoppningen att det skulle vara lämpligt för att få en god geografisk och könsmässig fördelning, dock utan kontrollera det i förväg.

Innan intervjuerna utformades ett antal frågor med främsta syfte att leda till ett så naturligt samtal som möjligt. Då det var svårt att förutsäga vilka språkliga drag som informanterna kunde förväntas ha styrdes inte frågorna mot att få fram ett visst uttal eller liknande. I början av intervjuerna fick eleverna svara på frågor om föräldrarnas såväl som mor- och farföräldrarnas härkomst, om man tänkt att studera vidare samt om man tänkt bo kvar i Mora efter gymnasiet. Därefter ägnades större delen av intervjun åt att föra ett samtal om t.ex. livet i Mora, fritidsintressen och framtidsplaner. Jag ville att

informanterna skulle få utrymme att tala fritt för att på så vis få ett bra underlag för språklig analys. Därtill ställdes ett antal frågor för att få informanternas syn på och användning av sitt eget språk. Intervjuerna hölls med en i taget och omfattade cirka 20 minuter. Materialet består sammanlagt av ca 2 timmar och 40 minuter inspelat material.

Därefter har jag lyssnat igenom materialet för att identifiera de dialektala drag som informanterna använder i intervjun. Utifrån materialet har jag valt ut ett antal språkliga drag som var utmärkande för ungdomarnas språk. Dessa drag har kategoriserats som dialektala drag eller nya drag utifrån den tillgängliga kunskap som finns om dem. Varje informant har bedömts om de använder ett visst språkdrag enligt skalan: *Har ofta*, *Har ibland*, *Har enstaka* eller *Har ej*. De informanter som i högre grad använder ett specifikt drag istället för den standardspråkliga varianten har kategoriserats som att de har den varianten *ofta*. När informanten använder ett visst drag och standardvarianten i stort sett lika ofta har de kategoriserats som att de använder den *ibland*. De som i stort sett alltid använder standard istället för ett visst drag har jag kategoriserat som att de har detta dialektala drag *enstaka* gånger och de som alltid använder standarduttalet istället för den dialektala varianten har hamnat i kategorin *Har ej*.

Vid analysen av informanternas prosodi har jag utgått från Gösta Bruces *Vår fonetiska geografi* (2010). Jag har gjort en bedömning av hur mycket av de prosodiska dragen varje informant använder efter den ovan nämnda skalan. För att ge ett exempel på hur språkmelodin realiserar hos informanterna i mitt material har jag använt datorprogrammet Praat¹ för att generera tonhöjdkurvor.

Under fonologiska drag såväl som nya drag har Niklas inte inkluderas i resultatet på grund av svårigheter att analysera inspelningen. Där redovisas sju informanter i gruppsammanställningen istället för samtliga åtta.

Materialet analyseras också utifrån utomspråkliga variabler för att se om de har någon påverkan på informanternas dialekt. Dessa är kön, geografi och socialt nätverk. Under socialt nätverk använder jag svaren på frågorna om mor- och farföräldrars härkomst och flyttbenägenhet.

Den sista delen av materialet består av de svar som informanterna givit på de språkliga frågorna. Frågorna låg till grund för analysen av hur informanterna själva ser på dialekten i Mora. Jag frågade bland annat om de tyckte det fanns något särskilt som utmärkte dialekten i Mora och om de uppfattade någon skillnad mellan hur man talar i Mora och i resten av Dalarna.

3 Resultat

Redovisningen av resultaten av undersökningen har delats upp i traditionella drag och nya drag. Under den första resultatdelen har jag samlat traditionella drag, dvs. de äldre drag som är karakteristiska för dialekten i Mora, eller gemensamma för dialekterna i Dalarna (eller större områden). Först går jag igenom prosodiska drag med fokus på ordaccent och språkmelodi, och sedan de utvalda fonologiska, morfologiska och övriga drag som informanterna använder. Efter de traditionella dragen går jag igenom utvalda nya drag i dialekten. Varje drag redovisas först gruppvis efter hur vanligt förekommande det är och därefter med koppling till utomspråkliga variabler. Sedan redovisas språkdragen på individnivå och jag beskriver därefter tre av informanterna och deras språkanvändning mer ingående.

¹ Praat är ett datorprogram utvecklat för att genomföra fonetiska analyser av tal (<http://www.praat.org>)

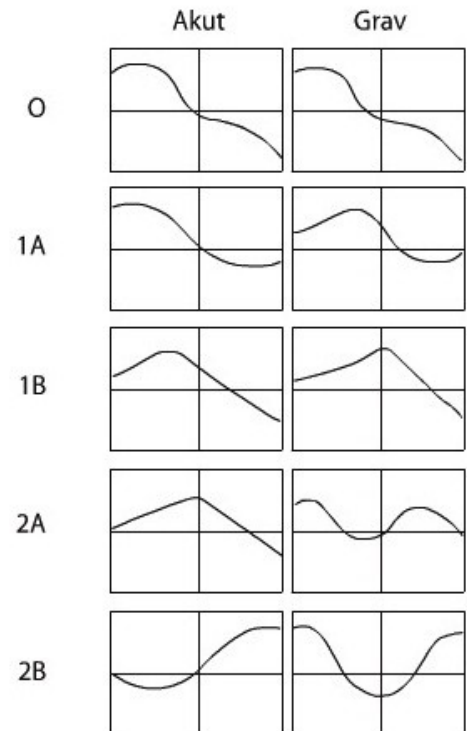
3.1 Traditionella drag

3.1.1 Prosodiska drag

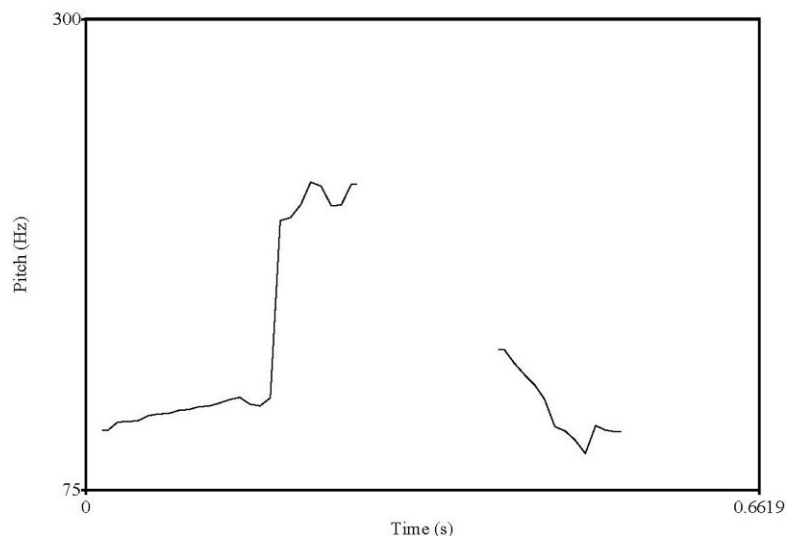
Av de prosodiska dragen i svenskan har språkmelodin en särskilt stor dialektal variation (Bruce 2010:70). Bruce illustrerar detta med hjälp av Eva Gårdings indelning av Svenskans accenter i fem olika accenttyper (ibid:70). De olika accenttyperna benäms 0, 1A, 1B, 2A, 2B. De varianter som inte gör skillnad på akut och grav accent benämns noll och de andra kategoriseras utefter antalet upp- och nedgångar i talets ton, eller så kallade "tontoppar" som i sin tur delas upp efter varianter för akut eller grav accent. De senare accenttyperna har alltså en "entoppig" eller en "tvåtoppig" betoning.

Figur 1 visar den variation i tonaccenter som finns för svenska dialekter. Generellt kan man säga att typ 0 tillhör de finlandssvenska dialekterna, och 1A de sydsvenska dialekterna. 1B är den accenttyp som är typisk för dalabergslagsmålet, men även gotländska. Typ 2A tillhör sveamålen och norrländska, och 2B huvudsakligen götamålen. (Bruce 2010:73). De dialekter som använder sig av ordaccenter av typen 0, 1A och 1B hör i sin tur till melodityp 1 (ibid:87). Melodin åstadkoms helt enkelt av att ord med denna accenttyp staplas efter varandra.

I figur 2 illustreras dalabergslagsaccenten av när en av informanterna säger ordet *morfar*. Det som figuren visar är den "entoppiga" accenten där tonen tydligt stiger för att sedan avta fallande. Denna melodityp som dalabergslagsmålen hör till uppfattas ofta som sjungande till sin karaktär. Som Bruce påpekar är melodin i Övre dalarna, som t.ex. i Mora, "inte helt olik men ändå inte lika sjungande som i nedre Dalarna" (ibid:196).

Figur 1. Figur över svenskans accenttyper ur *Vår fonetiska geografi* (Bruce 2010:71)

Figur 2. Tonalt förlopp av ordet *morfar* uttalat av en av informanterna.

I tabell 2 redovisas hur mycket av den här meloditypen jag har bedömt att informanterna använder.

Tabell 2. Språkmelodi på gruppnivå. Antal talare.

Språkdrag	Har ofta	Har ibland	Har enstaka	Har ej
Dalmålsprosodi	5/8	1/8	2/8	0/8

Språkmelodin är ett av de drag som ungdomarna i undersökningen har mest gemensamt. Hos de flesta används språkmelodin i stort sett genomgående. Det är ingen informant som inte har språkmelodin i sitt tal alls men ett par informanter har den bara i enstaka fall. Även de mer utjämnade informanterna som har en mer standardspråklig melodityp kan ändå utifrån språkmelodin placeras i Dalarna dialektalt.

3.1.2 Fonologiska drag

Nedan följer en sammanställning av hur informanterna använder de för denna undersökningen utvalda äldre dialektdrag på fonetisk nivå. De drag som omfattas av undersökningen är bergslags-*u* uppdelat på när det används som långt eller kort /u/, och spets-*d* som är ett speciellt, bakre uttal av /d/.

Det för Dalarna typiska *u*-ljudet som kallas bergslags-*u* (Bruce, 2010:196) är mycket vanligt bland informanterna. Det kan beskrivas som ”ett halvslutet, o-haltigt ljud” och finns i såväl bergslagsmålen som i dalmålen (Pamp 1978:114). Bergslags-*u*:et hörs i denna undersökning oftare som långt i ord som *nu*, *ut*, *kul* och *slut* men hörs också som kort i ord som *upp*, *plugga*, *ungdomar* och *under*.

I äldre dalmål har det funnits ett speciellt uttal av *d*-ljudet som Levander beskriver:

Särskilt i uddljud och mellan vokaler uttalas *d* i ett flertal dalmålsbygder med tungspetsen mera höjd än i mellansvenska mål, så att främlingen ofta får intryck av ett nästan "supradentalt" *d*. Denna egendomlighet är särskilt utpräglad i Ov[an][Si][l]jan, framför allt i Mora, men förekommer litet varstans i dalmålen, varför det ingalunda är otroligt, att *d*-ljudet redan under forndalsk tid uttalats på detta sätt. (Levander 1928:2).

Ett mer ”supradentalt” *d*-ljud (som jag alltså valt att kalla spets-*d*) förekommer hos flera av informanterna i min undersökning. Informanterna använder ofta spets-*d* initialt i ord som *de*, *det* och *Dalarna* men mest utpräglat ger de sig till känna tillsammans med *r* såväl initial som inne i ord, t.ex. i orden *drivande* eller *äldre*. Mellan vokaler är det främst Sara som använder detta *d*-ljud, t.ex. i orden *skidåkare* och *tidigt*.

Tabell 3. Fonologiska drag på gruppnivå. Antal talare.

Språkdrag	Har ofta	Har ibland	Har enstaka	Har ej
Långt bergslags- <i>u</i>	4/7	1/7	1/7	1/7
Kort bergslags- <i>u</i>	3/7	2/7	2/7	0/7
Spets- <i>d</i>	3/7	0/7	3/7	1/7

Alla utom en informant använder bergslags-*u* någon gång och de flesta använder det ofta. Hos de generellt mer utjämnade informanterna är det ett drag som dyker upp enstaka gånger. De mer dialektala informanterna använder dialektvarianten för både kort och långt /u/. Detta ljud har under

lång tid varit gemensamt för dialekterna i Dalarna och det är därmed inte förvånande att de lever kvar i relativt hög grad hos informanterna som ett regionalt drag (se 1.2.3 om regionalisering). Spets-*d* verkar finnas hos många informanter men inte lika frekvent som bergslags-*u*. I och med att det förekommer så pass regelbundet hos flera av informanterna kan man anta att det är något som är relativt vanligt i Mora fortfarande. Varianten spets-*d* är dock mer tydligt uppdelad i att användas ofta och få gånger. Det verkar som att ungdomarna antingen använder det här ljudet eller i princip inte alls.

3.1.3 Morfologiska drag

De morfologiska dragen som undersökts är bestämd form singularis av neutrala substantiv (BNeutrSing) och supinum av första och fjärde konjugationens verb (Sup1&4) som båda antingen kan ha eller inte ha slutljudande /t/ i standard respektive dialekt. Båda dessa drag har tidigare undersökts av Eva Sundgren i en studie av språket i Eskilstuna (Sundgren 2004). Sundgrens undersökning är en studie av språklig förändring i verklig tid, där Bengt Nordbergs undersökning från 1967 upprepas för att se hur språket i Eskilstuna förändrats efter nära 30 år.

Slutljudande /t/ i trycksvag stavelse i sveamålen faller generellt bort i bestämd form neutrum singularis av substantiv (Wessén 1970:31). I standardspråket uttalas ett slutljudande /t/ i *huset* medan det dialektalt uttalas *huse*. Eva Sundgren finner att *t*-formen, dvs. standarduttalet, av dessa ord har blivit något vanligare mellan 1967 och 1996. Hon menar vidare, eftersom förändringen är såpass liten, att det är mycket som talar för att denna variabeln är relativt stabil (Sundgren, 2004:107)

För sveamålen gäller även att slutljudande /t/ ofta faller bort i supinum av första och fjärde konjugationens verb (Wessén 1970:31). I standard heter det t.ex. (*har*) *kastat* medan den dialektala formen är (*har*) *kasta*. Även för denna variant gäller att *t*-formen används i sydsvenska dialekter, dock går gränsen för den *t*-lösa supinumformen något längre söder ut än för neutrala substantiv (ibid:31). Sundgren visar att den *t*-lösa supinumformen används oftare än standardformen i Eskilstuna, samt att variabeln är stabil då andelen standard inte ökat sedan 1967 (2004:107).

Tabell 4. Språkdrag på morfologisk nivå. Antal talare.

Språkdrag	Har ofta	Har ibland	Har enstaka	Har ej
BNeutrSing	3/8	1/8	2/8	2/8
Sup1&4	5/8	2/8	0/8	1/8

Som framgår av tabell 4 används standardformen av BNeutrSing relativt mycket hos informanterna, men variationen är också stor i gruppen som helhet. Vad gäller Sup1&4 är den dialektala *t*-lösa formen betydligt vanligare än standard i gruppen och denna variabel är den som flest använder mest konsekvent. Detta är något som även de informanter som i övrigt har den mest utjämnade dialekten använder, men dock tydligt i mindre grad. Standardformen är alltså vanligare i BNeutrSing än i Sup1&4 vilket också stämmer överens med Sundgrens resultat i Eskilstuna (2004:107).

3.1.4 Övriga drag

Ytterligare några drag användes bara av ett fåtal informanter. Dessa drag är formen *villa* istället för *ville* i preteritum samt en *l*-lös form av *bli*. Båda dessa drag användes bara av två informanter vardera.

I Levanders uppteckningar kan man se att för Mora har formen av *vilja* i preteritum i traditionell dialekt varit *willdä* medan *villa* är en form som används i Leksand, Djura och Bjursås vilka hör till Nedansiljan-området (Levander 1928:245). Formen *villa* användes ett par gånger i mitt material. Erik säger t.ex. ”hon villa slippa” och Niklas: ”Jag visste inte vad jag villa bli”. Det faktum att den här

formen används i mitt material skulle kunna vara ett tecken på att formen har spritt sig till Mora och i och med detta vara ett exempel på en regionalisering.

Levander noterar ett för Dalarna typiskt bortfall av /l/ i trycksvaga ord och menar att bortfallet har förekommit i vissa ord oavsett om det varit i inljud eller utljud (1928:57). Han pekar t.ex. ut ordet *bliva* och menar att i detta ord är bortfall av /l/ i stort sett allmänt förekommande i Dalarna (1928:57). Två informanter använder denna variant medan de andra helt genomgående använder standardformen. Med tanke på att det är så ovanligt kan man med stor sannolikhet säga att detta dialektdrag är något som på längre sikt är på väg att försvinna.

3.2 Nya drag

De nya dragen som undersöks i denna undersökning är det öppna långa *ö-* och *ä-*ljudet. Generellt i svenskan är /*ö/* och /*ä/* öppnare före *r* i ord som *höra* och *lära* (Bruce 2010:118). I övriga ställningar har vokalen varit mer stängd, men detta håller på att förändras. Ett nytt *ö-* och *ä-*ljud har flera noterat, bland annat Kotsinas hos Stockholms ungdomar (2000:129) och Grönberg (2004) hos ungdomar i Alingsås (se även Svahn & Nilsson manuskript 2012). En undersökning av Leinonens visar att ett öppnare uttal är vanligare hos yngre talare än äldre, samt att ett öppnare uttal har blivit vanligare (2010:158-159). Det rör sig möjligen alltså om en förändring som håller på att bli standardspråk. (ibid:159)

Även detta drag finns hos ungdomarna i Mora och fördelar sig enligt sammanställningen nedan i Tabell 5.

Tabell 5, Nya drag. Antal talare

Språkdrag	Har ofta	Har ibland	Har enstaka	Har ej
Öppet <i>ö</i>	0/7	2/7	3/7	2/7
Öppet <i>ä</i>	1/7	1/7	2/7	3/7

Huvudelen av informanterna använder inte dessa drag ofta, men det märks tydligt att det har fått ett ganska stort genomslag. I materialet förekommer det t.ex. i ord som *väg*, *läsa*, *löner*, *högstadiet*. Den som har flest förekomster är Elin som också har extremt öppna *ö* och *ä*-ljud. Hon är relativt utjämnad men inte den mest utjämnade talaren i undersökningen.

3.3 Utomspråkliga variabler

I den här delen redovisas resultatet för de utomspråkliga variablerna kön, geografi och socialt nätverks inverkan på ungdomarnas språk.

3.3.1 Kön

Alla språkdrag undersöks i denna uppsats också efter kön. Inom många studier har det visat sig att kön spelar stor roll för hur dialektal man är. Generellt använder killar fler lokala dialektdrag än tjejer som använder fler standarddrag såväl som nya drag (Chambers & Trudgill 1998:61, Grönberg 2004:296). Språkdragen redovisas efter en uppdelning mellan killar och tjejer och antal belägg för de dialektala respektive nya varianterna i tabell 6.

Tabell 6. Språkdrag utifrån kön. Antal talare.

Språkdrag	Har ofta		Har ibland		Har enstaka		Har ej	
	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar
Dalmålsprosodi	1/4	4/4	1/4	0/4	2/4	0/4	0/4	0/4
Långt bergslags- <i>u</i>	1/4	3/3	1/4	0/3	1/4	0/3	1/4	0/3
Kort bergslags- <i>u</i>	1/4	2/3	1/4	1/3	2/4	0/3	0/4	0/3
Spets- <i>d</i>	2/4	1/3	0/4	0/3	2/4	1/3	0/4	1/3
BNeutrSing	0/4	3/4	0/4	1/4	2/4	0/4	2/4	0/4
Sup1&4	1/4	4/4	2/4	0/4	0/4	0/4	1/4	0/4
Öppet <i>ö</i>	0/4	0/3	2/4	0/3	1/4	2/3	1/4	1/3
Öppet <i>ä</i>	1/4	0/3	1/4	0/3	1/4	1/3	1/4	2/3

Även i denna undersökning uppvisar killarna fler dialektdrag än tjejerna. Först och främst kan man se att två av tjejerna har mycket lite av den dalska meloditypen. Killarna har däremot betydligt mer av detta drag. Speciellt intressant är Johanna som är uppväxt i Mora och bott här hela sitt liv med föräldrar från Mora, men har en melodityp som är mest standardnära.

Vidare kan man se en tydlig könsskillnad i användningen av bergslags-*u* där killarna har fler belägg för detta drag. Tjejerna använder dock något fler spets-*d*. Det skulle kunna förklaras av att de två tjejer som använder denna variant kommer från en by, samt att den kille som använder det förvisso inte är uppväxt i någon av byarna men bor sedan ett antal år i en by där han också har släktingar som är bofasta. Detta öppnar förstås för möjligheten att detta speciella *d*-ljud lever starkare kvar ute i byarna, men då materialet är ganska litet är det svårt att säga något entydigt.

Tjejerna använder fler standardformer av BNeutrSing än killarna. Sundgren visar också i sin undersökning att det är kvinnorna som använder mest standard av denna variant och att skillnaden är större mellan kvinnor och män än i Sup1&4 (2004:118).

T-bortfall i Sup1&4 är en av de varianter som används mest konsekvent av alla informanter som grupp. Detta stämmer också väl överens med Sundgrens undersökning som visar att den dialektala formen är mycket vanligare än standardformen (2004:108). Framför allt killarna i min undersökning använder den *t*-lösa formen i stort sett alltid om möjligt.

I BNeutrSing hade jag inte förväntat mig att skillnaden skulle vara såpass stor mellan killarna och tjejerna. I Sup1&4 finns inte en lika stor könsskillnad, men det är dock slående att killarna använder den *t*-lösa formen i sådan genomgående hög grad.

De nya dragen öppet *ö* och öppet *ä* används i högre utsträckning av tjejerna än killarna. Användningen av öppet *ö* och *ä* är relativt jämn hos tjejerna medan öppet *ö* förekommer något mer än öppet *ä* hos killarna. Grönberg fann att bland ungdomarna i Alingsås används öppet *ö* i högre grad av tjejer än killar (2004:270). Det är också generellt vanligare att tjejer snabbare tar upp språkliga novationer och för dem vidare (Grönberg 2004:296). De nya dragen dock fått visst genomslag också hos de killar som tillhör de mest dialektala i min undersökning.

3.3.2 Geografi

Grönberg menar att geografin är den mest avgörande faktorn för hur dialektal man är i jämförelse med andra sociala faktorer i sin undersökning i Alingsås (2004:310). Utgångspunkten för min uppsats var

att titta på huruvida det finns skillnader i hur många dialektala drag man använder beroende på om man är uppväxt i centralorten Mora eller i någon av de kringliggande byarna. I Helganders undersökning fanns en tydlig skillnad i att den traditionella dialekten användes mer i byarna än centralorten (1999:296). I mitt material är skillnaden relativt tydlig bland tjejerna i det att Elin och Sara som kommer från byar har fler dialektala drag än Therese och Johanna från Mora. Tjejerna från byarna använder de traditionella fonologiska dragen i högre grad. Bland de morfologiska dragen uteblir en tydlig skillnad där istället könsvariabeln tycks ha verkat starkare.

Bland killarna är jämförelsen inte möjlig att göra då jag endast har en informant från någon av byarna och som därtill inte kunnat användas till den fonologiska delen på grund av svårighet att analysera inspelningen. I den morfologiska delen där by-informanten inkluderades kan man se att han använder Sup1&4 lika mycket som de andra killarna, men en lägre del BNeutrSing. Geografin verkar generellt inte ha någon tydlig effekt på variabeln BNeutrSing.

3.3.3 Socialt nätverk

En persons sociala nätverk har i flera studier visats ha en påverkan på hur man använder språket (Sundgren, 2004:24-26). Teorin är att den som har ett tätare socialt nätverk på den lokala orten också har ett mer lokalspråkligt tal. Sundgren använder en rad olika variabler för att mäta individens förhållande till lokalsamhället (ibid: 172). I min undersökning har jag tittat på föräldrarnas och mor- och farföräldrars födelseort, flyttbenägenhet och hemmastaddhet.

Att ha föräldrar och äldre släktingar från orten skulle kunna vara något som skapar ett tätare nätverk hos individen. Therese har båda föräldrarna från orter utanför Dalarna och har således en svagare koppling till orten än t.ex. Elin som har båda föräldrarna samt mor- och farföräldrar från Mora. Elin har också fler dialektala drag än Therese. Niklas som har såväl föräldrar som mor- och farföräldrar från Mora använder de dialektala varianter som väldigt få har men skiljer sig inte särskilt mycket från Daniel eller Erik som också har dessa varianter men vars föräldrar är från andra orter än Mora. Fredrik har föräldrar som kommer ifrån Mora men har jämförelsevis färre dialektala drag än både Daniel och Erik. Johanna och Sara har föräldrar som kommer från andra orter inom Dalarna där Johanna är den mest utjämnade medan Sara är mest dialektal bland tjejerna. Erik har en liknande bakgrund som Therese med föräldrar från orter utanför Dalarna. Om man jämför t.ex. Erik med Fredrik som har föräldrar från Mora så är trots allt Erik den som har fler dialektala varianter. I stort tycks inte denna variabel vara särskilt avgörande för användandet av ett visst dialektalt drag.

Sundgren fann i sin undersökning att framförallt ”flyttbenägenhet och hemmastaddhet, dvs. graden av trivsel i hemstaden slår igenom i språket” (2004:180). I tabell 7 redovisar jag de svar som informanterna gav på frågan om de skulle vilja bo kvar i Mora innan intervjun påbörjades.

Tabell 7. Flyttbenägenhet.

Namn	Skulle du vilja bo kvar i Mora?
Niklas	Kanske, men vill se världen lite också
Daniel	Kanske
Erik	Nej
Fredrik	Inte nu, men kanske sen.
Elin	Nja, inte just nu men flyttar kanske tillbaka senare.
Sara	Inte just nu, kanske flyttar tillbaka
Johanna	Inte inom den närmsta framtiden, kanske när jag blir gammal.
Therese	Nej

Ingen av informanterna vill helt säkert bo i Mora efter gymnasiestudier, men flera är positiva till att bo i Mora senare i livet. Här ska noteras att Therese inte bor i Mora sedan två år utan i en närliggande ort. Det finns en mycket liten tendens att killarna är något mer positiva till att tänka sig att bo i Mora. Svahn & Nilsson fann i sin undersökning i Västsverige ett möjligt samband ”mellan kön och en önskan att flytta till en större stad och att vara språkligt utjämnad”, och därtill att killarna är mer positiva till att bo kvar på födelseorten (manuskript 2012 6.4 sid. 13). I min undersökning kan man ana liknande skillnad mellan killar och tjejer men det är dock inte tydligt.

Alla informanter tillfrågades också under intervjun om vad de tyckte om att bo i Mora. Generellt har killarna mer positiva åsikter än tjejerna och där finns en viss korrelation med hur dialektal man är. Bland tjejerna är dock inte åsikten om Mora lika tydligt kopplad till hur dialektala de är, då t.ex. Johanna, den mest standardspråkliga, har mycket positiva åsikter om Mora medan de övriga är mer negativa. Däremot är alltså tjejerna som grupp mer negativa.

Sammantaget verkar såväl flyttbenägenhet och hemmastaddhet till viss del korrelera med hur pass dialektal man är. Dock är det inte på något sätt helt tydligt och flera av de andra utomspråkliga variablerna verkar väga betydligt tyngre i sammanhanget.

3.4 Individnivå

Under denna del redovisas de undersökta språkdragen på individnivå, för att också belysa den individuella variationen i informanternas språkanvändning. Jag har även valt att lyfta ut några av informanterna för en mer ingående presentation och diskussion om dem själva och deras språk.

Tabell 8. Samtliga undersökta språkdrag på individnivå²

Språkdrag	Niklas	Daniel	Erik	Fredrik	Elin	Sara	Johanna	Therese
Dalmålspro sodi	Har ofta	Har ofta	Har ofta	Har ofta	Har ibland	Har ofta	Har enstaka	Har enstaka
Långt bergslags- <i>u</i>	–	Har ofta	Har ofta	Har ofta	Har ibland	Har ofta	Har ej	Har enstaka
Kort bergslags- <i>u</i>	–	Har ofta	Har ofta	Har ibland	Har ibland	Har ofta	Har enstaka	Har enstaka
Spets- <i>d</i>	–	Har ej	Har ofta	Har enstaka	Har ofta	Har ofta	Har enstaka	Har enstaka
BNeutrSing	Har ibland	Har ofta	Har ofta	Har ofta	Har ej	Har enstaka	Har ej	Har enstaka
Sup1&4	Har ofta	Har ofta	Har ofta	Har ofta	Har ofta	Har ej	Har ibland	Har ibland
Bli/bi	X	X	Har ej	Har ej	Har ej	Har ej	Har ej	Har ej
Villa	X	Har ej	X	Har ej	Har ej	Har ej	Har ej	Har ej
Öppet <i>ö</i>	–	Har enstaka	Har enstaka	Har ej	Har ibland	Har ej	Har ibland	Har enstaka
Öppet <i>ä</i>	–	Har ej	Har enstaka	Har ej	Har ofta	Har ej	Har ibland	Har enstaka

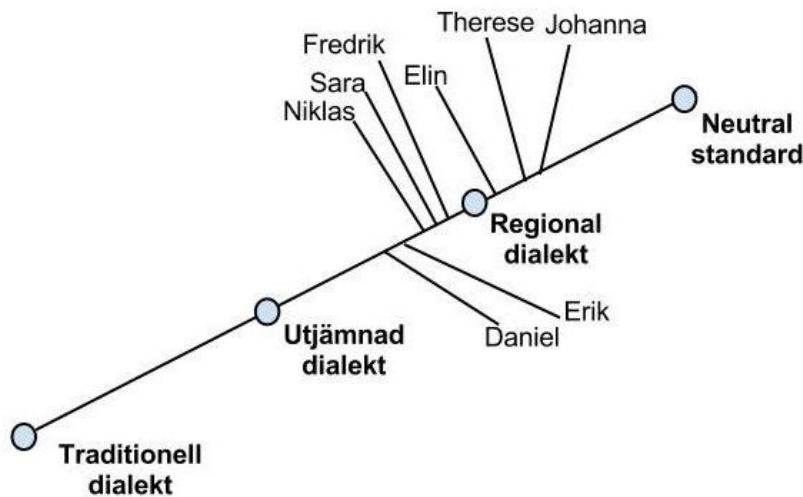
Daniel och Erik är de som använder flest dialektala drag. Av de två så bedömer jag att Daniel är den mest dialektala på grund av att han använder de dialektala dragen mer genomgående, samt använder den *l*-lösa formen av *bli*. Fredrik skiljer sig något från de övriga killarna i att han använder bergslags-*u* mindre konsekvent och spets-*d* i låg utsträckning. Niklas har på grund av svårigheter att analysera intervjun inte tagits med i den fonologiska delen. Däremot kan man sluta sig till att han bör höra till de mer dialektala då han använder *bli* utan */l/* såväl som *villa*. Både Daniel och Fredrik använder i stort sett inte spets-*d* alls trots att de använder fler av de andra mer lokala dragen. Däremot används spets-*d* i högre grad av tjejerna och även några gånger av Johanna och Therese som är de i övrigt mest standardspråkliga. Sara använder flest dialektala drag bland tjejerna och på den fonologiska delen har hon lika mycket dialektala drag som Daniel och Erik. Däremot i den morfologiska delen har Sara nästan genomgående standard, t.ex. har hon inget *t*-bortfall i Sup1&4, utan använder *t*-formen i ord som *varit* och *kommit*.

Vad gäller de nya dragen kan man se att Fredrik och Sara inte använder dessa drag alls. Daniel använder i vissa fall öppet *ö* men inte öppet *ä* och Erik använder de båda dragen men också bara enstaka gånger. Både Daniel och Erik som i övriga fall är bland de mest dialektala har alltså också dessa drag. Det är intressant att både Erik och Therese har dessa drag ungefär lika ofta trots att de i övrigt skiljer sig väldigt mycket. Elin och Johanna har flest drag av öppet *ö* och öppet. Elin därtill har särskilt många förekomster av öppet *ä*.

I figur 3 presenteras min uppskattning av var informanterna i denna undersökning placerar sig på en skala från talare av traditionell dialekt till neutral standard.

Som figur 3 visar hamnar de flesta informanter kring en regional dialekt vilket inte är särskilt

² Utöver skalan har ej till har ofta använder jag (–) då inget finns att redovisa för draget. X används för de övriga dragen som är belagda men inte mätt efter frekvens.

Figur 3. Bedömning av informanternas språkanvändning på en skala från traditionell dialekt – neutral standard. Figuren är en omarbetad version av Lars-Gunnar Anderssons skala i *Fult språk* (2004:62).

förvånande. Det finns alltså relativt få eller inga särskilda drag som tydligt placerar talarna lokalt i Mora dialektalt utan snarast ingår de i ett regionalt dialektområde som omfattar Dalarna. Det är tydligt att den äldre dialekten ersatts av ett mer regionalt färgat språk.

Vidare har jag valt ut tre av ungdomarna vars språkbruk jag kommer att fördjupa mig i mer ingående. Dessa är Johanna (som använder mest standardspråk), Daniel (som använder mest dialekt) och Elin (som använder lika mycket dialekt som standard och även flest nya drag).

3.4.1 Johanna

Johanna är den i undersökningen som använder flest standarddrag istället för möjliga dialektala varianter. Hon har mycket lite av den karakteristiska språkmelodin, den ger sig endast till känna i vissa ord, men då ganska tydligt. Johanna säger själv att hon ibland får kommentaren att: ”det låter inte som att du är här ifrån. Är du verkligen här ifrån?”. Därtill har hon i stort sett inga bergslags-*u* eller spets-*d*, men använder dem enstaka gånger. I Sup1&4 använder hon ibland den dialektala *t*-lösa formen men däremot inte alls i BNeutrSing. Johanna använder också de nya varianterna öppet *ö* och öppet *ä* i relativt hög utsträckning.

Det kan finnas många förklaringar till varför just Johanna har en mycket utjämnad dialekt. En av förklaringarna, som tidigare nämnts, att tjejer använder fler standarddrag, räcker inte helt som förklaring då hon därtill är den mest utjämnade av alla tjejer i materialet. Johanna kommer inte från någon av byarna utan är uppväxt relativt centralt i Mora, vilket bland tjejerna gjorde stor skillnad i hur de använder språket.

I jämförelse med Therese som också kommer från centraltorten har Johanna fler standarddrag. Det faktum att Therese har föräldrar från orter utanför Dalarna och att båda Johannas föräldrar är från Mora är något skulle kunnat tala för att Johanna skulle använda mer dialektala drag, men så är alltså inte fallet. Therese och Johanna skiljer sig också åt i ”ortslojalitet”. Johanna har mycket positiva åsikter till Mora och känner sig väldigt rotad där. Hon lyfter fram en slags anda som finns i Mora att man nästan förväntas att inte tycka om Mora, som hon inte ansluter sig till. Hon har också en positiv inställning till att använda dialekt t.ex. i vissa sammanhang där hon är ensam från Dalarna då hon själv tänker på att hon har dialekt, för att det är roligt att ha en historia som berättar var man kommer ifrån. Therese har mer negativa åsikter och är inte heller bosatt i Mora utan i en närliggande ort i Dalarna

sedan två år. Detta skulle också ha kunnat tala för att Therese skulle uppvisa fler standarddrag än Johanna, men så är alltså inte heller fallet.

Johanna utmärker sig istället på andra sätt bland de andra. På fritiden är hon aktiv som styrelseledamot i ett par olika styrelser och i framtiden har Johanna bestämt att hon ska bli chef. Hennes mycket standardinfluerade språkbruk stämmer väl överens med vad man kunnat förvänta sig av någon med dessa fritidsintressen och framtidsplaner (jfr Grönberg).

3.4.2 Daniel

Daniel är den som använder mest dialektala drag i materialet. Han använder alla undersökta traditionella varianter utom spets-*d*. Han utmärker sig här också som en som använder de dialektala varianterna mycket frekvent. Daniel använder även t.ex. orden *bli* som *bi* och *blivit* som *bivi* helt konsekvent igenom intervjun, alltså utan *l* med tillhörande *t*-bortfall i det senare fallet. Daniel använder också det nya draget öppet *ö*. Det är speciellt intressant då han i övrigt använder mer traditionella drag. Här skiljer han sig t.ex. från Sara som inte använder några nya drag alls, vilket var mer förväntat då hon är den mest dialektala bland tjejerna.

Daniel har tänkt läsa vidare efter gymnasiet men har olika planer. På fritiden håller han på med idrott och vill gärna ha en utbildning inom idrottsledarskap för ett eventuellt framtida yrke. Daniel har positiva associationer till dialekten i Mora och tror att de flesta tycker att den är härlig. Samtidigt tar han själv upp att han inte gillar stockholmska som han istället uppfattar som ”gnällig” och ”vräkig”. Han är också relativt positiv till att bo i Mora som håller på att växa och pekar ut att det finns mycket att göra, särskilt om man vill hålla på med sport.

Flera av dessa saker är sådant som pekar på att Daniel skulle ha ett mer lokalfärgat språk. För Daniel bör det alltså vara så att i de sammanhang där han umgås används mer dialekt och att detta uppfattas mer positivt. Att Daniel inte kommer från någon av byarna eller har föräldrar från Mora är något som man skulle kunna tänka sig skulle påverka i riktning mot mer standardspråk. Detta verkar dock inte vara fallet med Daniel och kan dels betyda att dessa variabler inte har så stor inverkan på hans tal, dels att andra variabler väger tyngre.

3.4.3 Elin

Elin är en av informanterna som kommer från en by utanför Mora. Hon är en av de mer dialektala tjejerna men inte den mest dialektala. Bland informanterna som helhet är hon varken den mest dialektala eller mest utjämnade utan befinner sig någonstans i mitten på den skalan. Hon använder bergslags-*u* lika ofta som standard men spets-*d* mer ofta. I jämförelse med Sara använder hon mer standard vad gäller de prosodiska och fonologiska dragen men mer dialektala former i morfologin. Elin är den som använder nya drag mest av alla, speciellt öppet *ä*. Man kan säga att Elin har rört sig längre bort från de traditionella dragen utan att ha lämnat dem helt, men därtill också annammat de nyare språkdragen.

Elin är intresserad av att göra många olika saker i livet, men drömmen är att öppna en egen revisionsbyrå. För att göra detta vill hon utbilda sig vidare och planerar att flytta efter gymnasiet för att göra detta. Det finns en strävan hos Elin att röra sig ut i världen och och vidga vyerna längre bort från Mora. Elin är trött på att det händer för lite i Mora och jämför med att det är stor skillnad bara att åka till Falun som hon tycker mycket om. Detta är alla saker som kan ha påverkat Elins tal mot mer standardspråk.

Vidare vill jag stanna kvar vid Elins roll i en pågående språkförändring. Elin är den bland ungdomarna som använder de nya öppna *ö* och *ä* ljudet i svenska språket. Sundgren menar att de som går i spetsen för språklig förändring är kvinnor som varken språkligt eller socialt följer den almäna

normen (2004:47). Om denna person också behåller de nya dragen när de rör sig uppåt socialt skapas goda förutsättningar för språklig förändring (ibid:47). Kanske kommer även Elin att behålla sin öppna ä och ö ljud i framtiden och sprida dessa vidare.

3.5 Informanternas syn på dialekten i Mora

I intervjuerna ställdes ett antal språkliga frågor om dialekten i Mora. De handlade dels om vad de själva tycker är utmärkande för dialekten i Mora, dels om åsikter och hur de tycker dialekten är i jämförelse med andra dialekter i Dalarna.

Alla lyfter fram det gamla Mora-målet och ofta är det detta som man först kommer att tänka på när jag frågar om vad som är speciellt för hur man talar i Mora. Däremot är det inte någonting som man själv talar även om många förstår det. Flera av informanterna pratar om att det finns en förväntan från vissa att man ska kunna tala dalmål, och att vissa ibland bara kommer fram och börjar prata dalmål med dem utan att de förstår vad de säger. Daniel förklarar det som att ”vi unga, vi snackar ju inte på det [gamla] sättet. Vi snackar ju liksom vanligt, känns det som i alla fall”.

När det gäller vad som utmärker hur man själv talar, eller så som man talar när man inte talar Mora-mål, lyfter informanterna fram betoning och melodi som det mest utmärkande för dialekten. De härmar själva ljudmelodin lite överdrivet för att illustrera detta. Några talar också om att man gärna håller ut på vokalerna lite extra. Vissa har en uppfattning att man använder lite andra ord, men kan inte ge några exempel. Ett par av informanterna pratar om att ”bryta” på dalmål eller dalska. Med ett sådant perspektiv kan man tänka sig att man uppfattar dialekten på orten som i en väsentlig grad standardspråklig men med en annolunda fonetisk realisering av språket. Therese uttrycker det på det här viset:

Mora-dialekten är inte som typ som göteborgska eller någonting. För då har man ju nästan ett språk, eller vad man ska säga. Då har man ord också liksom ”gött” och alltså massa såhär grejer.

Det finns också flera av ungdomarna som lyfter fram att just Mora-dialekten inte är lika utpräglad som många av de närliggande dialekterna. De flesta menar att det i stort finns ett gemensamt sätt för hur man talar i Dalarna, men att varje ort ändå har något som utmärker den. Många pekar däremot ut att man talar mer annorlunda i Älvdalen samt att man också pratar mer dialekt längre söder ut i Dalarna.

Åsikterna om dialekten är varierande. Flera tycker att den dialekt som talas i Mora är fin, medan andra tycker att den kan vara ”pinsam” eller låter ”ful” och att man skäms om någon har mycket dialekt. Fredrik talar t.ex. om att de flesta inte har så mycket dialekt och att:

Man hör ju alla andra hur dom pratar liksom såhär normalt, och sen kommer nå såhär jätte-dalmål och slänger ut nå ord som låter åt helvete alltså. Då blir man ju lite såhär: Vad håller han på med?

De som är mer negativa tycker att det låter fånigt när man har väldigt mycket dialekt, och att det kan vara något som påpekas om man använder. Erik är mer positiv till dalmålen än till att använda en utjämnad dialekt, eller att ”bryta på dalska” som han själv uttrycker det. Många pratar även om att man inte tänker på hur man talar i Mora utan att det är först när någon kommer utifrån som de kanske påpekar att man använder en dialekt som sticker ut.

4 Sammanfattande diskussion

Den här uppsatsen har haft som syfte att undersöka det språk som dagens ungdomar i Mora använder, med fokus på dialekten. De inledande frågeställningarna var huruvida de kan tänkas finnas några traditionella dialektala drag kvar i ungdomarnas dialekt och om de använder några nyare språkliga drag. Vidare undersöktes hur de utomspråkliga variablerna kön, geografi och socialt nätverk inverkar på språkanvändningen. Slutligen har jag undersökt hur ungdomarna själva ser på dialekten i Mora.

Den traditionella dialekten i Mora har levt en tynande tillvaro under lång tid. I tidigare undersökningar har det visats att mycket få i den yngre generationen i Mora talar traditionell dialekt. Även om informanterna i min undersökning känner till den och även om flera åtminstone kan den passivt, är den traditionella dialekten inte en del av deras språkliga vardag.

I min undersökning har jag dock kunnat visa att några traditionella språkliga drag ännu lever kvar i dagens dialekt. De traditionella drag som jag har undersökt är prosodiska, fonologiska och morfologiska drag, samt några övriga drag. Samtliga ungdomar använder den för Dalarna traditionella språkmelodin. Det är dock stor skillnad mellan informanterna där flera har en genomgående dalmålsprosodi och ett par har ganska lite av densamma. Hos de mest utjämnade är alltså språkmelodin en av de saker som fortfarande kan placera dem i ett dalskt dialektområde.

De fonologiska dragen som jag har undersökt är bergslags-*u* och spets-*d*. De har generellt en regional prägel, men spets-*d* varit ett särskilt framträdande drag i Mora (se 3.1.2). Dessa drag verkar användas i relativt hög grad bland ungdomarna. Bergslags-*u* används generellt i något högre utsträckning än standard bland informanterna. Resultaten för spets-*d* var något mer splittrade då de antingen användes i hög grad eller i princip inte alls.

De morfologiska dragen BneutrSing och Sup1&4 förekommer i stora delar av landet och så även bland mina informanter. Särskilt BneutrSing har många standardformer medan Sup1&4 har fler dialektala belägg i undersökningen. Sup1&4 är också en av de variabler som var vanlig bland många informanter. Sundgrens undersökningar visade att BneutrSing och Sup1&4 är ganska stabila som varianter som inte har förändrats under lång tid. Mina resultat överensstämde till stor del med Sundgrens resultat. Andelen BneutrSing var dock kanske ännu något mindre förekommande i min undersökning.

Bli med *l*-bortfall är ett av de drag som få informanter använde i undersökningen. De flesta använder istället helt genomgående standardformen. *L*-lösa *bli*-former är ett drag som har varit utbrett över hela Dalarna men verkar idag vara relativt ovanligt.

Ett ytterligare drag som få informanter använde var *villa* istället för *vile* i preteritum. Formen *villa* har inte funnits i traditionell dialekt i Mora men har funnits på andra orter i Dalarna. Att denna form används också i Mora skulle kunna tyda på att draget mer fått en mer regional prägel.

Min uppfattning är att de flesta äldre dialektdragen inte används av ungdomar idag. I stort verkar de drag som i sin tur har stöd i ett större regionalt område leva kvar i högre grad än lokala drag. Spets-*d* har möjligen ett starkare fäste i Mora. Dock skulle användningen av spets-*d* behöva undersökas mer ingående på fler orter i Dalarna för att gå en tydligare bild av dess utbredning idag.

De nya drag som jag undersökt hos ungdomarna i Mora är öppet *ö* och öppet *ä*. Dessa varianter är särskilt intressanta att undersöka då de verkar sprida sig i många olika delar av landet. Jag kan konstatera att båda dessa varianter också har nått ungdomarna i Mora även om utbredningen inte är stor. Öppet *ö* och *ä* förekommer inte heller bara hos de mest standardspråkliga utan även någon gång hos de mer dialektala. Detta var ett intressant resultat som befäster att dessa drag har spridits relativt mycket.

Den variabel som gav tydligast utslag var kön. Det var också ett förväntat resultat enligt vad

tidigare forskning har kunnat påvisa (se 3.3.1). Killarna använde generellt fler dialektala drag och färre standarddrag än tjejerna. Könsvariabeln verkade stark på bland annat användningen av bergslags-*u* där tjejerna är mer standardspråkliga än killarna. Däremot hade tjejerna tvärtom fler spets-*d* än killarna. I den morfologiska varianten BneutrSing var skillnanden oväntat stor mellan killar och tjejer där killarna i tydligt högre grad använde den dialektala *t*-lösa formen. Bland de drag som mycket få använde var det bara killar som stod för dessa belägg. Användandet av de nya dragen leds av tjejerna. Särskilt en av tjejerna utmärker sig från alla andra med att använda öppet *ä* mycket ofta.

Vidare undersökte jag om språket påverkades av huruvida informanterna kom från centralorten Mora eller från någon de kringliggande byarna. Bland tjejerna gav denna variabel ett ganska tydligt utslag i det att de båda informanterna från byarna hade fler dialektala drag än de som kom från Mora. En jämförelse bland killarna var inte möjlig att göra då jag inte fick tag på mer än en (1) informant från en av byarna. En variant som stack ut i jämförelsen mellan by och centralort var spets-*d*. Denna variant användes mer frekvent hos de som kom från byarna. I det här fallet var alltså de från byarna bara tjejer, men inte heller hos killarna från centralorten hade spets-*d* ett riktigt lika starkt genomslag.

Det hade varit intressant att ha fler informanter från byarna för att därmed kunna göra en tydligare jämförelse vilken inverkan det har på dialekten om man kommer från en by eller från centralorten.

Jag har också tittat på hur det sociala nätverket påverkar språket, utifrån teorin att tätare lokala nätverk främjar ett lokalt språk. För att få en bild av informanternas nätverk tittade jag först på föräldrarnas samt mor- och farföräldrarnas födelseort. Mina undersökningar visade inte något tydligt samband mellan starka släktband till orten och ett mer lokalfärgat språk. Det verkar snarare som att andra utomspråkliga variabler väger betydligt tyngre. Sedan har jag undersökt om hur informanterna känner inför att flytta från Mora eller bo kvar, och vad de har för åsikt om orten. Här fanns en viss korrelation mellan att ha en mer positiv syn på orten och ett mer lokalt språk, men det även här svårt att göra några generella antaganden.

Ungdomarna i denna undersökning uppfattar inte dialekten i Mora som särskilt utmärkande, och väldigt lik andra dialekter i Dalarna även om den skiljer sig lite grann. På frågan om vad som är det mest utmärkande draget för dialekten i Mora nämner de flesta språkmelodin. Några menar att det nog finns andra ord som man använder, och att uttalen kan skilja sig även om de inte kan ge några exempel. De framhåller dock att det är svårt att betrakta sin egen dialekt utifrån och att när man väl märker sin egen dialekt så är det i sällskap av personer som inte har samma dialekt.

På många sätt stämmer detta också med de språkliga resultat jag har funnit. På lexikal nivå använder man standarddrag och det är i hög grad prosodin som har mest genomslag generellt bland ungdomar. Men det finns också ytteligare skillnader i främst fonologi och morfologi, men de är inte uppenbart för ungdomarna vad dessa skillnader består av. I övrigt är åsikterna blandade om dialekten. Vissa tycker att det är lite fänigt med de som pratar mycket dialekt, medan andra är mer positiva till dialekten.

Avslutningsvis kan man säga att dialekten i Mora har genomgått en stor förändring från traditionell dialekt till regional dialekt. De dialektala drag som är gemensamma och mest frekventa hos informanterna i min undersökning har också en regional förankring i Dalarna.

Ett av dessa språkdrag som stack ut var spets-*d*. Det visade sig vara ett drag som fler tjejer använde än killar. De båda tjejerna som använde detta drag i hög utsträckning var från byar utanför Mora. Samtidigt var det bara hos en av killarna där det inte användes alls och han var i övrigt mest dialektal. För framtida forskning vore det intressant att se mer ingående vilka som använder detta drag och om det används på fler orter i Dalarna.

Varianterna *bi* istället för *bli* och *villa* istället för *ville* var också intressanta då de förekom hos få av informanterna. Det här är möjligen dialekta drag som på sikt håller på att ersättas helt av standard. Det skulle vara intressant att undersöka denna variant på fler orter i Dalarna för att se om den används mer eller mindre där.

Till slut så kan man säga att den här undersökningen bara har skrapat på ytan och att det finns mycket kvar att undersöka om dialekten i Mora. Förhoppningsvis har denna undersökning ändå gett några indikationer på vad som utmärker dialekten och de som använder den i Mora idag.

Referenser

- Auer, Peter. 2005. "Europe's sociolinguistic unity, or: A typology of European dialect/standard constellations". I: *Perspectives on variation: Sociolinguistic, historical, comparative*. Red. Nicole Delbecque; van der Auwera, Johan & Dirk Geeraerts. Berlin: Mouton de Gruyter. s. 7–42.
- Bruce, Gösta. 2010. *Vår fonetiska geografi: Om svenskans accenter, melodi och uttal*. Lund. Studentlitteratur.
- Chambers, J.K. & Peter Trudgill. 1998. *Dialectology* (2nd Edition). Cambridge University Press.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter. 2004. *Ungdomar och dialekt i Alingsås*. Serie: Nordistica Gothoburgensis nr 27. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Helgande, John. 1994. "Dalmålen i upplösning – Bakgrund och förklaringsmodeller". I: Kotsinas, Ulla & Helgander, John. *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden*. Stockholm. S. 63-80.
- Helgander, John. 1996. *Mobilitet och språkförändring: exemplet Övre Dalarna och det vidare perspektivet*. Sektionen för humaniora och beteendevetenskap, Högskolan Dalarna. Rapport 1996:3. Falun.
- Helgander, John. 1999. "Dialektens utdöende". I: *Mora, Sollerö, Venjans och Våmhus socknars historia*. Utg. Täpp John-Erik Petterson. Mora.
- Hinskens, Frans. Auer, Peter & Kerswill, Paul. 2005. "The study of dialect convergence and divergence: conceptual and methodological considerations". I: *Dialect Change*. Cambridge. S. 1-48.
- Kotsinas, Ulla-Britt. 1994. *Ungdomsspråk*. Uppsala. 1994. Ord och stil, Språksamfundets skriftserie 25.
- Leinonen, Therese, 2010. *An Acoustic Analysis of Vowel Pronunciation in Swedish Dialects*. University of Groningen.
- Levander, Lars. 1928. *Dalmålet: Beskrivning och historia del II*. Uppsala. 1928.
- Pamp, Bengt. 1978. *Svenska dialekter*. Natur och Kultur. Stockholm.
- Sundgren, Eva. 2004. *Språklig variation och förändring: Exemplet Eskilstuna*. Studentlitteratur. Lund.
- Svahn, Margareta. 2003. "Dialektbegreppet - ett diskussionsinlägg". I: *Nordisk dialektologi*. Red. Gunnstein Akselberg, Anne Marit Bødal & Helge Sandøy. Oslo. S. 503-513.
- Svahn, Margareta & Nilsson, Jenny (manuskript 2012). *Dialektutjämning i Västsverige*. Institutet för språk och folkminnen.
- Thelander, Mats, 1996. "Från dialekt till sociolekt". I: *Svenskan i tusen år. Glimtar ur svenska språkets utveckling*, red. Lena Moberg & Margareta Westman. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 81.) Stockholm. S. 163-181.
- Wessén, Elias. 1970. *Våra folkmål*. Lund.